

iskola lesz, az egész nemzet nevelőintézete, melyről el fogjuk mondhatni azt, amit Winthrop szülőföldjéről, Massachusetts-ről:

«Dicsekedjenek más nemzetek pompás drágaköveikkel és rendkívüli gyémántjaikkal. Ami kohinorunk ami nyilvános iskolarendszerünk. Ez ami világítóhegyünk; nem egy barbár ellenségtől vetjük azt váltság fejében el, s nem is arra van az szánva, hogy egy királyi homlokot ékesítsen, vagy egy királyi palotát sugározzon be; de amelynek tiszta és átható sugarai minden homlokot körülöveznek, minden lelket bevilágítanak, minden szívet és tűzhelyet az országban földerítenek, s amely kimeríthetlen bányáiból az ország fiainak s leányainak homlokát a kellem díszével és a báj ékköveivel látja el.» (L. R. of the Com. of Ed. 1893—1894. 749. l.)

SOMOGYI GÉZA.

A MAGYAR IFJÚSÁGI IRODALOM ÉS IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRAINK.*

Igen tisztelt Társaság! Jól tudom, hogy a tárgy, mellyel a t. Társaság figyelmét e felolvasás alkalmából igénybe veszem, bár fontossága kétségtelen, nem tartozik kulturéletünk legjelentősebb s megoldásra legelsőben váró kérdései közé. Még mindég kiépítésre s megerősödére váró nemzeti kulturánk sok sürgősebb és fontosabb feladatot ösmer, mint e részletkérdés; bizonyos azonban, hogy azokkal együtt s azokat támogatón, ennek a megoldása is komoly és halaszt-hatatlan kötelességünk. Nem akarom túlbecsülni a hatást, melyet hazánkban a közkönyvtárak a közművelődésre tesznek. Bizonyos, hogy a közműveltségnek, a százezrek tudásának és művelődésének forrása nálunk nem első sorban a könyv, nem a közkönyvtár, hanem közvetlen nevelő hatásával maga az iskola; első sorban a jó népiskola. Nem vagyunk nagy könyvolvasó nemzet (mindég a népre, s nem a műveltebb osztályokra gondolok első sorban); múltunkból hiányzik e tekintetben a hagyomány, a jelenben — ha ébredszik is — még nem erősödött meg az erre való hajlandóság; a tudatos önművelés vágya is, melyre a közkönyvtárak első sorban volnának hivatva, nálunk még csak most van erősödőben. Mindezt magyarázza és mentheti küzdelmes múltunk is, mely annyiszor meg-megszakította a nemzeti művelődés munkáját, s népünk életmódja s az abból származó jelleme is, mely csak a legújabb időben ösmeri fel az önművelés fon-

* A M. Pæd. Társ. 1905. május havi ülésén tartott felolvasás.

tosságát és keresi annak eszközeit. Könyvtáraink is — mint másutt is Európa szerte — hosszú időn keresztül csakis a tudomány tárházai voltak, tudósok, literatus emberek számára; ha könyv forgott is századok óta a nép kezén, a könyvtár csak a XIX. század második felében lett ösmertté és elterjedté — ekkor is csak módjával — a nép között. Gazdagabb, szerencésebb s erre alkalmasabb temperamentumú nemzetek, köztudomású, mennyire jutottak ebben is. Angliáról, melynek múltja s népének karaktere természetessé teszi, hogy ott a könyvtár mindenkire nézve közszükséglet, nem is szólva, csak az ifjú Amerikát említem, melynek könyvtárintézményei valóban bámulatra méltók. E könyvtárak multja sem kicsinyelhető; legrégebb könyvtára a Harvard College-beli 1638-iki alapítás (ami egyetemi könyvtárunk 1774, a múzeumi 1802, az akadémiai: 1829): múlt századi fellendülése bámulatra méltó, jelene pedig — legalább amint az erre vonatkozó hivatalos adatok mutatják a *Dexter*-féle történeti műben (*History of education in the United States*) — követésre, tanulmányra mindenképen méltó nagyszerű példa minden európai nép számára. Nem annyira a könyvtárak és a rájuk fordított pénz nagysága imponál itt legelső sorban — bár csak az 1890—902-iki tizenegy esztendő alatt 46 millió dollárt adtak, és pedig egyesek, e célra, — mint inkább az a leleményesség, amellyel a könyv és az olvasás megkedveltetésének, a könyvtár-típusoknak száz meg száz új fajtát eszelték ki s alkalmazták sikeresen. Csak mellékesen említem nyilvános nagy olvasótermeiket, ahol az olvasóközönség a szabad-kezelésre hagyott könyves polcokról maga keresi, maga viszi vissza könyveit, minden különös ellenőrzés nélkül (jellemző, hogy egyetlen egy könyv sem kallódik el e réven); a nagy parkokban felállított könyvtárakat, ahol a sétáló, pihenő közönség — még a kis gyermekek is — kapnak nekik való olvasmányt (Brooklynban, a Tompkins parkban 1899-ben vált be ezzel az első kísérlet), a vonzón, csalogatón berendezett nyilvános gyermek-szobákat, gyermekeknek való könyvekkel stb. stb.; meggyőződéssem, hogy mindez, ami ma szinte utópiának tetszhetik sokunk előtt, idővel, alkalmazkodva a mi viszonyainkhoz, nálunk is meg fog valósulni.

Ma természetesen mindettől még igen messze vagyunk, de már túl a legnehezebben, a legelső lépéseken. Ma már — forrásom a *Muzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának és Országos Főfelügyelőségének* legújabb, 1904-ben kiadott hivatalos címkönyve, a *Magyar Minerva* III. évfolyama — ma már Magyarországon 1498 könyvtár van nyilvántartva, s e szám — noha nem teljes, még a status præsens-t tekintve is, esztendőről-esztendőre jelentékenyen gyarapodik. E csaknem másfélezernyi könyvtár számra elég tekintélyes;

kérdés azonban, hogy hatása elég erős-e a közműveltségre. Ami itt legelső sorban jöhet tekintetbe: népkönyvtár 497 van (közülök 138 a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának iniciatívájára, részben az állam segítségével alakult); ezek hatnak legközvetlenebbül s legerősebben a népre; mellettük még legfontosabb tényező lenne a most szervezett népiskolai ifjúsági könyvtárak második, már nagyobb tanulóknak szánt fokozata, melyben nemcsak a nagyobb — 12—13 éves — fiú, de az iskolából kikerült, s az ifjúsági egyesületekbe belépett serdülő ifjúság is megtalálja a neki — azaz a népnek — való alkalmas olvasmányokat. E két könyvtártípus: a népkönyvtárak s a népiskolai ifjúsági könyvtárak alakulása és szervezése — sporadikus és jelentéktelen előzményeket nem tekintve — csak a legújabb időkre esik. Népkönyvtár alig volt 1867 előtt; számbavehető ifjúsági könyvtár alig a kilencvenes évek óta. E két intézményt — a t. Társaság jól tudja — a földművelési s a kultuszminisztériumok párhuzamos akciója tette általánosabbá; a népiskolai ifjúsági könyvtárügynek különösen Wlassics és Berzeviczy miniszterek újabb intézkedései adtak nagyobb jelentőséget. Hatásuk valóban csak esztendőök, talán csak pár évtized múlva lesz igazán megbecsülhető.

Hogy e hatás az egyesre s a közre, végeredményében az egész jövőre nemzedékre s jövőre közműveltségünkre minél közvetlenebb és hatalmasabb legyen, nyilvánvaló, hogy legelső sorban e könyvtárak belső értékétől, tartalmától függ. Nem a könyvtárak és a kötetek száma lesz mértéke annak az átalakító, művelő hatásnak, melyre hivatva van, hanem, hogy minden egyes kötet mennyi belső erőt hordoz magában, mennyire és mily irányban tud hatni az értelemre, képzeletre, szívre, akaratra. Ha valahol, az ily kultur-feladatra rendelt könyvtárakban lesz elsőrangú fontosságú a régi mondás: hogy a legjobb is épen csak elég jó a népnek és a gyermekeknek. Mert nyilvánvalón más a nagy tudományos gyűjtemények szempontja s más a kisebb, az ifjúsági és népkönyvtáraké. Amazokban, már csak a teljesség kedvéért is, kell, hogy meglegyen, kvalitására való különösebb tekintet nélkül minden számbavehető könyv; emezekben veszedelem, ha csak egy is jut be, nem oda való. A meg nem értett vagy félreértett könyv megront, félrevezet egész generációkat, és a pusztítást, ami egy-egy balul értelmezett gondolat nyomán jár, az eltávolodást, amely ezek nyomán osztályt osztálytól, embert embertársától mind jobban elválasztja, alig hozhatja helyre a legbuzgóbb, legnemesebb törekvés is.

Nyilvánvaló, hogy elsőrangú fontosságú feladat: a komoly és lelkiismeretes tájékoztatás e tekintetben is. Hogy e tájékoztatásra egész társadalmunknak szüksége van: mindenki be fogja ösmerni,

aki egy-egy kisebb vidéki közkönyvtár katalogusát gondosan átnézi, amely ily tájékoztatás nélkül létesült. Még oly könyvtárakban is, amely a műveltebb közönség igényeit szolgálja, s amely bizonyos körültekintéssel végzi vásárlásait: többnyire tervtelenül, merőben a véletlen esélyei szerint és egyoldalún gyarapodó könyvtömeg lesz a közönség «szellemi tőkéje». Anyaga legtöbbször merőben novellisztikus; még ennek megválogatásában is kritikátlan, s tervtelen. Azokról a könyvtárakról, miket még kevésbé tanult emberek pl. munkások tartanak fenn s gyarapítanak — egyes igen tiszteletre méltó kivételeket, pl. az Erzsébet-Népakadémia gazdag, szép könyvtárát, nem számítva, — jobb nem is szólni; a szocialismus — és pedig a helytelenül felfogott szocialismus — melegágyai ezek.

Hogy mindez helyesebb irányban fejlődhessék, a társadalom két ponton is nyert az államtól tájékoztatást, irányítást. Az első: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának és Főfelügyelőségének hatása s munkaköre; két testület, mely sokban egyetértően együtt működik, esztendőről-esztendőre több könyvtárt és gyűjteményt von felügyelete és irányítása körébe; könyvtárakat alapít, számukra jegyzéket készít s tájékozást ad, irányítja, vezeti ezeket. Mindez azonban még mindég nem terjed ki még másfélszáz könyvtárra sem (az 1904-iki *Magyar Minerva* kimutatása szerint mindössze 138 könyvtár van a Tanács s a Főfelügyelőség felügyelete alatt); a többi könyvtárak ez útmutatásokból okulhatnak ugyan, nagyrészt azonban tudomást is alig szereznek róluk. A másik irányító és tájékoztató testület: a *Népiskolai ifjúsági könyvtár-bizottság*, melyet még Wlassics miniszter szervezett, 1902-ben, a népiskolai ifjúsági könyvtárakban alkalmas művek kijelölése, az ifjúsági irodalom bírálata s esetleges irányítása céljából, s amelyet legújában Berzeviczy miniszter a tanítói könyvtárak szervezésének előmunkálatával, az erre alkalmas művek megjelölésével s bírálatával is megbízott. Főfeladata s eddigi munkásságának legfontosabb eredménye: ifjúsági irodalmunk beható bírálata alapján egy elég terjedelmes jegyzék azon művekről, melyek a népiskola ifjúsági könyvtáraiba valók, s az iskolák nagysága szerint három könyvtár-típus megállapítása, a könyvtár kezelésére vonatkozó utasítások elkészítése, stb.

E két testület munkássága bizonyos tekintetben egymásra utal, s némely ponton nyilvánvalón érintkezik is. A népiskolai ifjúsági könyvtárak második fokozata már a serdültebb ifjúság számára is gondoskodik nékik való olvasmányokról, gondol az ifjúsági egyesületek tagjaira is, s róluk gondoskodván, szempontjai, megválogatása, legalább részben, szükségképen megegyeznek az Országos Tanácséival, midőn az a népkönyvtárak jegyzékét állapítja meg. E kapcsolat a két

testület munkaköre közt természetes, és nyilvánvaló, hogy a kritika szükséges volta is épen e két ponton a legevidensebb. Az ifjúsági könyvtárak révén érintkezik először a gyermek szabadabban, az iskola falain kívül is a könyvvel; e kis könyvtárak feladata volna, már a kis gyermekkel megszerettetni a könyvet, az olvasást, az önművelést; az ifjúsági egyleteké: hogy a gyermek ébredő olvasó- és tanulókedvét átplántálja — magukkal a könyvekkel együtt — a szülőkhöz, a felnőttekhez is; a népkönyvtáraké: hogy a meggyökerezett olvasókedvet, a nemes tudásvágyat folyton friss, folyton egészséges, gyönyörködtető s nemesen oktató anyaggal lássa el. Ami lépést itt elhibáztunk: az a hiba szinte helyrehozhatatlan, — természetes tehát, hogy a felelősség, mely e két irányító testületre ily módon súlyosbodik, kétszeres; s a kritika is, mellyel eljárnak, a lehető legkomolyabb.

A két testület bíráló eljárása azonban nem teljesen egyforma. A népiskolai könyvtárbizottságé — ifjúsági iratok elbírálásáról lévén szó, melyben az irodalmon kívül sok más pædagogiai szempont is ekintetbe veendő — a körülményesebb. Itt minden művet, egy a bizottságon kívül álló bíráló bírál meg; minden művet négy-öt bizottsági tag olvas át, és két referens ad róla véleményt, és mindezek meghallgatása után hozza meg a bizottság külön-külön minden egyes műről határozatát. E hosszadalmas, részletes eljárás teljesen helyénvaló is: ifjúsági műveknél sokszor egy-egy nem oda való oldal, egy-egy becsuszamlott kifejezés elég lehet arra, hogy gyermek kezébe ne adhassuk. Az *Országos Tanács* eljárása egyszerűbb: itt az elnökség készítette katalógus-tervezetet néhány szakértő gondos átvizsgálása s módosításai után a teljes gyűlés tárgyalja, módosítja, elfogadja. Felnőttekről lévén szó, a bírálás sok oly szempontja, mely a gyermek-olvasmányok elbírálásánál döntő, itt már nem oly fontosságú; az anyag, melyből válogathat, gazdagabb; a bírálás módja szabadabb, általánosabb.

Ily módon — s ez a legfontosabb — határozott irányítást, tájékoztatást kap az iskolai és a népkönyvtár, a nekik való jó olvasmányokról; az államnak van gondja az elemi iskolásgyermek, a népiskolát végzett serdülő ifjú, a nép, és újabban a tanítóság olvasmányaira. Teljesen megszakad azonban e tervszerű gondoskodás, mi-helyt középiskolai ifjúsági könyvtárainkra gondolunk.

Könyvtár és könyv van ugyan e fokozaton is bőségesen: az 1903. évi miniszteri jelentés adatai szerint a 198 középiskolában több mint 411 ezer kötet s a rájuk fordítandó összeg esztendőnként közel 40 ezer korona; de nagy kérdés, ha belső, tartalmi értékük szempontjából vennők vizsgálat alá e rengeteg tömeget, mennyire

apadna e nagy szám. Ilyes revisiót a népiskolai könyvtárbizottság az elemi iskolák régibb könyvtárára vonatkozólag egy ízben már végezett, és természetesen: szinte megdöbbentő eredménnyel; előrelátható, hogy hasonló lenne ez a középiskolák ifjúsági könyvtáaira vonatkozólag is. Most valóban meg van az a furcsa ellentét a két oktatási fokozat közt, hogy míg a legalsóban — az elemiben — hivatalos gond van rá, felügyelet és irányítás tárgya az ifjúsági könyvtár: addig a magasabb, a középiskolai fokon az iskola minden ily hivatalos irányítás és tájékoztatás nélkül áll; s nagyon is megtörténhetik, hogy azt a könyvet, amit a népiskolai könyvtár nagyon is nyomós pædagogiai okokból nem tűr meg könyvespolcán, tájékoztatás híján, egyenesen a gyermek kezébe adja a középiskola; — az Értesítők erre vonatkozó rovatai — az ifjúsági könyvtárak gyarapodása — fölös számban adnának példát erre.

Ily irányítás, illetőleg tájékoztatás a középiskolai ifjúsági könyvtárakra vonatkozólag csak két esetben lenne teljesen felesleges: ha minden ifjúsági iratunk jóra való voltában megbizhatnánk, vagy ha minden könyvtárnok-professzornak módjában állana, személyesen s behatón tájékozódni az egész újabb ifjúsági irodalomban. Ifjúsági irodalmunknak azonban — noha fejlődése tárgyban, szellemben, magasságban az utolsó pár évtized óta kétségbevonhatlan, örvendetes tény — még mindég sok oly fogyatkozás van, hogy még a jónéví írók munkáit sem fogadhatjuk el komoly bírálás nélkül; másfelől számban annyira megszaporodott, hogy csak az esztendőnként való gyarapodás lelkiösmeretes számbavétele is oly nagy munka, amit az egyes ember, ha még meg volna is benne az erre való kedv s tehetőség, egymaga alig végezhetne. A tanár figyelmét eléggé leköti s foglalkoztatja úgysis annak a hatásnak a számbavétele, amelyet egy-egy már elfogadott mű a maga gyermek-publikumára tesz, s azoknak a szükségleteknek, hiányoknak, fogyatkozásoknak számontartása, amelyet ifjúsági irodalmunkban alkalom adtán tapasztal; minden új mű bírálatára legtöbbször sem ideje, sem módja nincs. Bírálatra, tájékoztatásra azonban feltétlenül szükség van; kérdés, mi lenne ennek a legalkalmasabb módja?

A leegyszerűbb — s ebben Szemák István dr. a maga munkásságára önérzettel hivatkozik is — ha egynehány megbizható ember magára vállalja a tájékoztatás munkáját, és a teljes irodalmat ösmerve, rövid bírálatokban elmondja az egyes művek jótulajdonosságát, hibáit, s kijelöli a könyvtári használatra is alkalmasakat. Bár mily tisztelettel vagyok is az iránt a munkásság iránt, melyet e téren Szemák dr. kifejtett, határozott véleményem mégis az, hogy egy vagy egynehány ember ami hatalmasan s oly sok irányban fejlődő ifjúsági

irodalmunkkal szemben e munkát számításba vehetön elvégezni alig képes, és még ha elérhetnék még azt is, hogy mértékük is — ami egyéneként annyira különböző szokott lenni — legalább nagyjából megegyezzek: véleményük még akkor is egyénibb lenne, mintsem hogy azt újból való személyes utánjárás és ellenőrzés nélkül, feltétlenül követhetné minden testület.

A bírálás másik módja lenne: ha pædagogiai lapjaink jobban foglalkoznának e kérdéssel, ha több, elfogulatlan, rövidre szabott ösmertetést hoznának az ifjúsági iratokról, mint eddigelé teszik. Pædagogiai lapjainkat említtem csak; ezektől még elvárható a pártatlanság s elfogulatlanság, mivel ami bírálat ily művekről a napilapokban meg szokott jelenni, tudvalevőleg ép úgy a kiadóhivatal reklám-ügye, akár a hirdetések szedése vagy az expedició. Komoly, következetes eljárással kétségtelenül ez lenne még a legcélravezetőbb. Az a tapasztalat azonban, amit ezt illetőleg a legkomolyabb német pædagogiai folyóiratokban is tehet a megfigyelő, nem sok eredménnyel biztat. A bírálatok, melyeket egy-egy ifjúsági műről a különböző *Lese-círk*ek pár sorban adni szoktak, sokszor oly tartalmatlanok, oly üresek, hogy a könyv értékes vagy értéktelen voltára vonatkozólag is tájékoztatlanul hagynak. De meg ha valamennyi közölt bírálat teljesen korrekt lenne is: hányadrészét vehetné számba mindazoknak a műveknek, amelyek egy-egy esztendőben megjelennek? ...

Harmadik módja lenne a bírálatnak: a hivatalos vagy más, hozzáértő testület részéről végezett állandó megfigyelés, s időről-időre hivatalosan, vagy valamely pædagogiai testület erkölcsi garanciája és felelőssége mellett kiadott bíráló könyvjegyzékek. Nem azt tartanám e tekintetben fontosnak, hogy a tájékoztató bizottság hivatalos testület-e, vagy sem, sem azt, hogy ez információ formája minő; hanem: hogy okvetlen valamely erkölcsi testület garanciája fedezze e véleményt, mert csak ily esetben lenne keresztül vihető, hogy a megbírálás módja, mértéke, szempontja elég magas s minden külső befolyástól független legyen; hogy e megfigyelés állandó legyen s az egész ifjúsági irodalomra kiterjedjen; s hogy az eredmények, melyeket egy ily testület elér, gyümölcsözők legyenek — nem a könyvkiadók — hanem a magyar kultúra javára.

A forma, melyben az iskola e felvilágosítást megkapná, a tájékoztatás ténye mellett egész jelentéktelen részletkérdés. Talán a rövid ösmertetés formájába öntött bírálat — természetesen minden cenzúra allűr kizárásával — lenne a legcélravezetőbb; a forma azonban, ismétlem, egyáltalán nem lényeges; a tájékoztatás szükséges volta azonban, legalább úgy vélem, annál evidensebb.

E tájékoztató testületre azonban a bírálat mellett még sok más fontos feladat várna. Legelső lenne a már megrostált irodalom alapján néhány kisebb-nagyobb könyvtár-típus készítése, az egyes iskolák nagysága, anyagi eszközei, specialis feladata tekintetbe vételével. Két-három fokozatú könyvtár-típus készítése gymnasiumok, reáliskolák alsóbb és felsőbb osztályai, ipariskolák, kereskedelmi iskolák, földmivelőiskolák, különböző tanfolyamok — postások, vasutasok stb. — számára; és mindenekelőtt a beszerzésre mindenütt legelsőben ajánlatos száz, kétszáz kötet megjelölése. Foglalkozhatnék e bizottság ifjúsági irodalmunk szembeötlőbb hibáival, feltűnőbb hiányaival is. Tárgyi köröket, témákat jelölhetne ki, melyben ez irodalomnak még pótolni való hiányai vannak; alapját vehetné az ifjúsági irodalom egy újabb, gazdagabb, sokoldalúbb korszakának, amelyben az eddigi elszigeteltség után érintkezésben állana ezentúl az irodalom, az élet, a pädagogia, s kölcsönösen tudomást véve szükségleteiről, legjobb erejével szolgálhatná azt. Ha az arra hivatottak érdeklődése ifjúsági irodalmunk iránt általánosabb lesz s ily intézményekben is kifejeztetik: bizonyos, hogy nyomán felvirágzik ifjúsági irodalmunknak az az ága is, amely még most a novellisztikus jellegű művek nagy tömegével szemben egész alárendelt jelentőségű: az ismeretterjesztő ifjúsági irodalom is; bizonyos, hogy az általános s állandó megfigyelés, ellenőrzés s irányítás nyomán gazdagodnék az egész irodalom tárgyban, hangban, szellemben egyaránt.

Legfontosabbaknak tartanám azonban, ha ily intézkedések révén pótolni sikerülne mindazt a hiányt, melyet ifjúsági irodalmunkban csaknem minden ösmeretágban tapasztalhatunk. Csak néhány szembeötlő ily tételt említek. Még mindig megírásra várnak pl: tanulóknak való kis biblia, kis legendárium, elsősorban a magyar szentek életével, de kiegészítésekép a katholicizmus nagy szentjeivel is. Oly könyvre gondolok, aminő pl. az olasz elemi iskolás gyermek kezében a középkori bűbájós legenda, a *Foretti di S. Francesco*. Egyháztörténeti monografiák, a protestántizmus hazánkbeli történetéből: Szenci Molnár, Erdősi Sylvester, Károli Gáspár élete. Néhány kötetre menő anthologia a magyar irodalom klasszikusaiból, az ifjúság számára; olyan kis «Remekírók»-féle gyűjteményre gondolok, mely 10—20 kötetben adná mindazt, amire a középiskolai tanulónak a magyar irodalmi tanulmányok során egyáltalán szüksége lehet, s még néhány kötet kiegészítené ezt a külföld nagy remekíróiból mindazzal, ami a középiskolai tanulmányokkal szorosabb vonatkozásban van. (Homér, Tasso, Dante.) Az ifjúságnak írt történeti s irodalomtörténeti kisebb monografiák: nagy embereink, költőink, tudósaink *művészin* megírt életrajzai. (Ebben különböznék a most meglevő hasonló vállalatoktól.) Földrajzi

monografiánk hazánkról, Európa főbb kulturállamaitól, a földrajzi s néprajzi ismeretek kiegészítésekép. Természettudományi kisebb monografiák, etnografiai, művészettörténeti stb. kisebb tanulmányok, magyar műkincsek, templomok, szobrok, festmények ösmertetése stb., szóval egész sora a legváltozatosabb tárgyú ügyes, rövid monografiáknak, mik a középiskolai tanulmányokkal vonatkozásban vannak, azt kiegészítik, s az olvasót, ha csak néhány lépésnyire is (legyen e pár lépés inkább kevesebb, de biztos): a maguk területén előbbre viszik. Egy ily tervszerűn, gondosan elkészített kis monografia-gyűjteménytől több joggal és több reménnyel várhatnók az ismeretek biztos s széles elterjedését, mint azoktól az óriási corpusoktól, mik tíz nagy kötetben, tízezer oldalon ül meg sem állanak, s a melyek — szerzőik minden jóindulata, minden nagy tudománya dacára — inkább visszariasztanak, mint biztatnak rá; az ötven-hatvan kötetes szó-sorozatokra, a tiztizenkét kötetes történetekre gondolok — mik lehet hogy helytelenül itélem meg jelentőségüket, de az impresszióm határozottan az — hogy már terjedelmük miatt sem találhatják meg az útát a sokaság, a százezrek lelkéhez, s nehézkes, drága könyvtárdísz lehetnek inkább, mintsem az ösmeretek fáklyavivői. E nagy gyűjtemények helyett mennyivel nagyobb hatása lenne ez elevenen szerkesztett, nagy gondal, művészin megírt kötetnyi kis monografiáknak, melyben nincs több, mint a mennyit egy-egy tárgyról az általános műveltség színvonalán álló modern ember tudni kíván, de az világosan, művészin, vonzón van megírva; melyben felesleges részlet nincs egy sornyi sem, de minden lapja tények, gondolatok hordozója, s minden sora vonz, világít, melegít.

Noha már viszonyainkat tekintve, talán merésznek tetszik mindez, a jövőbe vetett reménységgel mégsem hitetem, hogy merő utopia. Hiszem, hogy a mily mértékben fordul társadalmunk figyelme a pædagogiai kérdések felé (s a kívánt fordulat, noha nagy tévedések s túlzások egész sorával kapcsolatban, talán már is bekövetkezett) s a mily mértékben emelkedik s válik nemzetibbé s értékeesebbé egész közműveltségünk: abban az arányban javul s emelkedik majd ifjúsági irodalmunk s vele együtt ifjúsági könyvtáraink ügye is. A haladás e téren úgyis szembeszökő. Néhány évtizede ifjúsági irodalmunk pár ajándékkönyvből állott, s nyelve, szelleme merőben idegen volt; ma — noha sok fogyatkozását palástolni nincs okunk — el kell ösmernünk, hogy hangban, nyelvben, szellemben teljesen magyarrá, nemzetivé vált. Amit még a jövőndő fejlődés fog meghozni, az tartalmi nemesbedése, gazdagodása; gyarapodás az ösmeretterjesztő irodalomban, a gyermekpszichologia igazabb ösmerete, a stílus folytonos tökéletesedése, mely egyszerűségében is kell, hogy művészi legyen,

anélkül, hogy pongyolává válnék; emelkedés tárgyban, formában, szellemben egyaránt.

Így meggazdagodva, így megtelvéen nemes tartalommal s méltó formát öltvén egész ifjúsági irodalmunk: nyilvánvaló, hogy ifjúsági könyvtáraink kulturális szerepe is ez arányban fog emelkedni. Az ifjúsági könyvtárak kultururmunkája azonban csak akkor lesz valóban gyümölcsöző, ha fokozatai kölcsönös vonatkozásban lesznek mindenkor egymással, s ha az alapvetés munkáját, amit a népiskola kezd meg, folytatja s kiegészíti egyfelől a középiskola, másrészt a népkönyvtárak. Nagy veszteségnek tartanám, ha bárminő szempontból megszakadna ez egymásra való vonatkoztatás, s a közös célra folytatott munkálkodás ez egymást kiegészítő fokozatainak kölcsönös megbecsülése. Igazi eredményt csakis így várhatunk. A népiskolai ifjúsági könyvtár főfeladata lenne: az olvasásnak, a könyvnek, az önművelésnek gondolatát felébresztteni, azt megkedveltetni, s hozzászoktatni a gyermekifjút; a népkönyvtáráké s a középiskola ifjúsági könyvtáráié: ez ébredő hajlamot megerősíteni s egészségés táplálékkal látni el. A népiskola ifjúsági könyvtára legyen vonzó, legyen első ébresztője a gyermek lelkében szunnyadozó tudásvágynak; a középiskoláé: legyen sokoldalú, kedélyére, tudására, fantáziájára, érzelmeire egyaránt ható jóbarátja az ifjúságnak; valóságra váltója annak a régi mondásnak, hogy a jó könyv leghívebb barátunk, legjobb tanácsadónk.

Mikor válik azzá a népiskola s a középiskola ifjúsági könyvtára: ez társadalmunk, pædagogiai közvéleményünk — köztük ez igen tisztelt Társaság — érdeklődésén és támogatásán múlik. Ha a társadalom, vagy, hogy ne ez annyiszor emlegetett ezerfejú s ezervéleményű társadalmat emlegessük: ha a nagyon tisztelt társaság e kérdést, melyet már előttem is többen, nálam hivatottabbak, érintettek, feledésbe merülni nem engedi, ha tanácskozásai, tárgyalásai folyamán újra és újra visszatér reá: természetes, hogy megoldása is hamarabb fog bekövetkezni. S talán nem utopia, hogy egyszer nálunk is valóra válik, amit Ruskin álmodozó lelkesedése a jövőben maga elé fest: «Nem sok idő múlva minden városban, minden faluban lesz egy-egy hatalmas nemzeti (vagy királyi) könyvtár, ellátva a könyvek fejedelmi sorával: egyazon gondosan megválasztott könyvek valamenyiben: a legkülönbek minden tekintetben, miket külön e célra állítottak, gyűjtöttek össze s adtak ki a lehető legjobb kiadásokban s miknek papírja, nyomása, erős szép kötése: mind-mind elsőrangú művészeti munka a maga nemében.» S majd hozzájut ekkor — tegyük hozzá, tovább fűzve a nagy angol álomképeit — mindenki a maga olvasmányához: a gyermek a magáéhoz, a felnőtt — bármily korú, bármily foglalkozású legyen is — a lelkét üdítő, tudá-

sát gyarapító olvasmányokhoz. Ekkor valóra válhat Baco annyiszor idézett mondása, hogy *a tudomány: hatalom*. Hogy azonban mindez így legyen, ahhoz még sok minden előkészítő munka kell. A mi munkánk a kora-tavaszi magvetés; az aratás az utánunk jövődőké. Ami munkánk: a vetni való mag megrostálása, kikonkolyozása; a gond, s a megfontolás, mit hová vessünk. A talaj feltörése, szántogatása, egyengetése, hogy ne sziklára hulljon a bibliabéli mag. S gondos, lelkes munkások betanítása, munkábaállítása, hogy kontár kezeken kárba ne vesszen az egész buzgó igyekezet. S valóban, ez nem utolsó kérdés. Csak ha az egész tanítóság megéri, átérzi ez ügy fontosságát, s ha — annyi más alkalommal tapasztalt nemes buzgóságával — szolgálja önzetlenül, lelkesedéssel ezt is, csak akkor várhatunk igaz eredményt e téren is. Jól tudom, hogy tanítóképzésünk e pontot is felvette munkakörébe, s tudva, mily hivatott, komoly kezekre van bízva, nincs is e ponton semmi megjegyezni valóm: bizvást bizhatunk, hogy a jövődő tanító-generáció megtesz e részben is minden tőle telhetőt. Hogy megtehesse, magától érthető feltétele, hogy minden tanítóképzőben meglegyen legalább az első típusa mindazoknak a műveknek, amiket ezentúl bármely iskolába vezetni sorsa, mindenütt fel fog találni az ifjú tanító. Az ő kezéből kerül a könyv a gyermek kezébe: tőle függ, az ő tudásától, lelkesedésétől, szeretetétől legelső sorban, hogy a könyv holt betűje eleven, éltető, lelkesítő erővé változzék a gyermeklélekben. De hogy munkáját, erejét, lelkesedését ne méltatlan tárgyra vesztegetse; ez az előző kritika feladata. A tanító gondja a mag-vetés; a miénk legyen: hogy csupa jó mag jusson a kezébe; bojtorján, gyom egy szemnyi sem. S a mi gondunk legyen, hogy ha már az egyik határban, a kis gyermek-lélek frissen szántott földjén megrostáltat a gondos gazda minden magot mielőtt elvetteti: ne jusson a gyom, a terméketlen ocsú a másik határba, hogy ott előlje a kalászt hányó búza-termést, hanem rostáltassék meg itt is minden marék mag, hogy a gyermeklélekbe csak tiszta búza-szem kerülhessen.

TÓTH REZSŐ.

AZ ISKOLAORVOS TANÍTSÓN-E?

Nagyon csábított a gondolat, hogy azon általános kérdéssel elvi szempontból foglalkozzam, vajjon nem-pædagogus taníthat-e az iskolában, résztvehet-e a nevelés és képzés nehéz munkájában? Nagyon csábított a gondolat, hogy a különböző eseteket, midőn nem képzett pædagogus tanít, sorra vegyem, bíráljam és belőlük a következteté-